

Monograficzna edycja utworów dramatycznych Wincentego Ignacego Marewicza

Rec.: Wincenty Ignacy Marewicz, *Utwory dramatyczne – komedie i dramy*, oprac. i wstęp Anna Petlak, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2022, 393 s., il.

Przygotowana przez Annę Petlak edycja *Utworów dramatycznych – komedii i dram* Wincentego Ignacego Marewicza jest, zgodnie z naukową inicjatywą Autorki, drugim tomem jego dzieł i stanowi część imponującego projektu krytycznej, czterotomowej edycji dzieł wszystkich tegoż autora. Część pierwsza, zawierająca *Zbiory poetyckie* Marewicza (365 s.), wydana staraniem Petlak w tej samej uniwersyteckiej oficynie w serii *Literaturoznawstwo. Edycje krytyczne*, ukazała się w 2018 r. Wskazana w tytule recenzji część druga (*Utwory dramatyczne – komedie i dramy*) opublikowano w 2022 r. w ramach badań prowadzonych w Zakładzie Literatury Dawnej, Edytorstwa i Nauk Pomocniczych Instytutu Filologii Polskiej i Logopedii UŁ. Oba tomy zawierają znaczną część dorobku Marewicza, którego przygotowywany, całościowy wkład w polskie stulecie światła już dziś trzeba uznać za naukowe ustalenie niedocenionego źródła dalszych badań nad obrazem oświecenia. Zaprojektowaną całość kontynuowanych zamierzeń naukowego wydawcy realizuje Petlak w ramach projektu wyróżnionego na liście rankingowej Narodowego Centrum Nauki. Seria, zapoczątkowana przez dwa wymienione tomy twórczości Marewicza, zaznacza swą spójność taką samą budową tomów, starannym ujednoliceniem cech druku, wypracowaną szatą graficzną, okładkową ekspozycją herbu jako znaku przynależności, indywidualną kolorystyką i dbałością o światło stron. Mieści się w tym zewnętrzna, oglądowa informacja o powstawaniu kolekcji dzieł twórcy, słabo dostrzeganego w swej epoce oraz marginalnie sytuowanego we współczesnych badaniach nad oświeceniem. Ta sytuacja niewątpliwie wymagała zmiany i przygotowania nowoczesnego warsztatu opracowanych tekstów wydobytych z archiwów i bibliotek.

Do swego naukowego zadania Petlak przygotowywała się pod kierunkiem profesor Barbary Wolskiej, początkowo w ramach prac zespołu młodych badaczy opracowujących krytyczne edycje tekstów dawnych, poprzedzone naukowym wstępem, znane jako „Prace Katedry Edytorstwa

Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Łódzkiego”. Prace te tworzą małą bibliotekę utworów przydatnych badaczom, a także są dokumentem warsztatu kształcącego młodych edytorów. Ich pożyteczna edycja zachowa swą wartość w długim trwaniu badań nad oświeceniem. Indywidualne przygotowanie Petlak jako naukowego wydawcy wzbogacały także kontakty z recenzentami jej prac edytorskich oraz udział w zbiorowych programach współczesnego odczytywania dawnych tekstów. Pisz o tym we *Wprowadzeniu do lektury*. Profesjonalność przygotowania merytorycznego pogłębia perspektywę badawczą. W tym miejscu dodam, że rozwój specjalizacji Edytorki wiążący się z podjętym przez nią zadaniem przedstawiłam szerzej w recenzji pierwszego tomu twórczości Marewicza¹.

Indywidualne cechy twórczości poety-rotmistrza z Kresów Rzeczypospolitej generują także potrzebę opanowania języków obecnych na tych terenach, zwłaszcza konieczność swobodnego odczytywania niektórych tekstów oraz literatury przedmiotu. Pogłębione przygotowanie językowe Petlak w zakresie języka rosyjskiego i ukraińskiego umożliwiało prowadzenie naukowych dyskusji oraz skuteczne realizowanie kwerend archiwalnych i bibliotecznych w Kijowie, Lwowie, Wilnie i Petersburgu oraz w ważnych bibliotekach krajowych. Nie wszystkie biblioteki umieszczono tu w wykazie skrótów ich nazw, lecz autorka wskazuje je w swych pracach, np. w artykule dyskusyjnym dotyczącym autorstwa opery alegoryczno-politycznej, *Polusia, córka kołodzieja*, 1789 r. („Napis” 2018, t. 24; tekst także w domenie publicznej).

Zgodnie z zasadą naukowego edytorstwa lekturę tomu *Utwory dramatyczne...* otwiera ważne informacyjnie *Wprowadzenie do lektury*, obejmujące ponad 50 stron. Dalej następują teksty Marewicza w podziale na *Komedie* oraz *Dramy* (łącznie 278 stron edytowanego zapisu trzech komedii i dwóch dram), następnie *Komentarze wraz z Objaśnieniami, Bibliografią i Spisem ilustracji*. W tym klasycznym układzie każda z wymienionych części jest podzielona na odcinki szczegółowe, co wyraźnie ułatwia lekturę i porządkuje wypowiedź.

Pierwszym istotnym elementem *Wprowadzenia* jest przedstawienie poety, którego zarys twórczości i sytuację życiową w epoce odbiorca poznał już w pierwszym tomie zbioru. W tomie dramatów powtórzono niektóre konieczne informacje biograficzne, zwracając uwagę na znaczenie hasła *Wincenty Ignacy Marewicz (1755–1822)* opublikowanego przez E. Aleksandrowską w tomie drugim edycji *Pisarze polskiego oświecenia*². Portret twórcy tekstów scenicznych w tomie *Utwory dramatyczne...* oświetla inne aspekty życia i twórczości autora. Jego biografia i dzia-

¹ I. Kadulski, *Tomy edytorskie jako poszerzanie obrazu oświecenia*, „Napis” 2020, seria XXVI, s. 339–345.

² E. Aleksandrowska, *Wincenty Ignacy Marewicz (1755–1822)*, [w:] *Pisarze polskiego oświecenia*, t. 2, red. T. Kostkiewiczowa, Z. Goliński, Warszawa 1994, s. 332–349.

łałość autorska są tu „nachylone” teatralnie, poznajemy Marewicza jako autora dramatycznego, aktora i kierownika zespołu, reżysera i anteprenera własnej amatorskiej sceny. Przytaczane informacje pochodzą z literatury przedmiotu, z artykułów prasowych, wspomnień, ogłoszeń i anonsów księgarskich. Ustalanie faktów dotyczących publikacji utworów pozwala Edytorce na korygowanie niektórych wcześniejszych, opublikowanych wiadomości (np. s. 8–9, przyp. 5).

Omówienie *Losów wydawniczych i teatralnych komedii i dram Marewicza* zawiera informacje o pierwodrukach i wznowieniach, premierach i powtórzeniach, reagowaniu publiczności, treściach afiszy i umieszczonych tam pseudonimach artystycznych, recenzjach podających informację o inscenizacjach i realizacjach scenicznych. Przykładowo w recenzji oceniającej wystawienie w 1795 r. w Wilnie komedii *Miłość dla cnoty* podkreślono także wyjątkowy sukces kasowy spektaklu, mimo mizernych dochodów wileńskiego teatru w tym czasie. Petlak cytuje te źródła, by wyraźnie oddać dynamikę i koloryt teatralnych premier oraz atmosferę widowni.

Treści obyczajowo-moralne w pierwszej kolejności są odczytywane przez Edytkę poprzez formuły dedykacyjne, w których lokalizuje brzmienie osobistego tonu twórcy. Dostrzega zespolenie cech adresata dedykacji z tytułem dramatu i jego przesłaniem moralnym. Marewicz kształtuje w ten sposób swą poetykę zaufanego tekstu dla wybranego mecenasa, o określonej formacji duchowej, gwaranta niezawodnej opieki. Zarazem dla badaczy epoki ważne są osobiste, otwarte oceny osób prominentnych w XVIII w. i opinia o zjawiskach życia społeczno-obyczajowego tych czasów. Powstaje więc wybrany, literacki krąg osób obdarzonych ufnością, „sprawdzonych” i poddanych ocenom, do których autor dopuszcza czytelnika swej epoki i czasów późniejszych. Wydawczyni na marginesie notuje refleksję, iż dedykacje, mimo uczuciowej wartości, nie zaowocowały hojną opieką, tak potrzebną poecie.

Wprowadzeniem w lekturę komedii są zacytowane wypowiedzi teoretyczne Marewicza na temat powinności komediopisarza i jego odpowiedzialności wobec przykładowo przedstawianych i ocenianych osób. W zacytowanym fragmencie jego dzieł słyszymy też refleksję nad dwojaką funkcją śmiechu, co pozwala czytelnikowi ocenić poziom emocjonalnej dojrzałości poety i zakres jego świadomości teoretycznej. Bezpośrednie już odczytywanie obyczajowo-społeczne utworów prowadzi Edytorka głównie poprzez analizę przebiegu komediowej akcji. W komediach *Miłość dla cnoty*, 1787 r., i *Miłość wszystkich porównywa*, 1788 r. (pierwodruk) wskazuje jej konstruowanie wokół sytuacyjnego schematu wyboru małżonka dla młodej, urodziwej córki z tradycyjnej rodziny szlacheckiej. W obrębie typowo zarysowanej ramy zdarzeń Wydawczyni eksponuje autorską umiejętność ożywania tego schematu i różnorodność postaw

bohaterów wobec brzmiącego tradycyjnie dylematu: majątek czy miłość. W dynamiczny układ akcji cieszącej odbiorców urozmaiceńmi autor wplótł pogłębione, odważne wypowiedzi na temat wolności kobiet i braku możliwości kształtowania indywidualnej drogi życiowej. Rozmowy i zastanowienia bohaterek, słyszane wśród komediowych zawikłań, stanowią równocześnie zapis autentycznych dyskusji i domowych rozmów w wiejskim dworcu szlacheckim oraz w zasobnej rezydencji w centrum Wilna, w czasach współczesnych autorowi.

Słuch dramaturgiczny autora pomógł mu usłyszeć odmienne głosy innych mieszkańców szlacheckiego dworku w komedii *Wszystko się skończyło na projekcie* (druk prawdopodobnie po 1795 r.). To głosy z izby czeladnej; projekty, spiski i narady sprytnych służących, planujących odmianę swego losu. Ich pomysły *bussines plan* obejmuje fałszowanie miodu pitnego, hodowlę wołów na Ukrainie i sprzedaż efektownych piesków. Pechowy i komiczny zarazem obraz tych planów przeplatają obmowy i obrazy właścicielki dworku, bezdusznej, wręcz okrutnej jaśnie pani – „starej jejmości”. Suma obserwacji środowisk szlacheckich zaprezentowanych w komediach Marewicza pozwala, zdaniem Edytorki, dostrzec i docenić jego prawdę o współczesności.

Dalsza część poświęcona jest dramom: *Żona opuszczona na bezludnej wyspie*, 1795 r., oraz *Szczeście w nieszczęściu, czyli wzór stałości, ludzkości i cierpliwości* (dwa wydania: 1797 i 1798 r.). Zgodnie z zasadą tomu usytuowanie utworów w życiu teatralnym epoki otwiera prezentację dram edytowanych chronologicznie. Charakter wprowadzający mają zatem informacje o druku, o lokalizacji wystawienia, sygnały zapożyczeń i form wykonawczych. Dalsza interpretacja dotyczy struktur dramatycznych: czasu, miejsca, doboru postaci, określenia zdarzeń i podstawowego konfliktu. Istotne są także cechy gatunkowe dram, ich wyrazistość w przebiegach niecodziennych wydarzeń, w funkcji postaci, sposobie wypowiadania się (słownictwo miłosne) i wynikające z tych ukształtowań związki z prądami literackimi epoki.

Wypowiadane treści, główne tematy, wątki i motywy, ich formy i znaczenie, zagadnienia społeczne i obyczajowe zostały przez Edytorkę włączone w całościową ocenę zarówno charakteru i osobowości Marewicza, jak i jego aktywności teatralnej. Szersza ocena walorów należących do sztuki scenicznej (np. sygnalizowana mimika, wyposażenie sceny, ruch sceniczny, światło czy funkcje rekwizytów) słusznie staną się przedmiotem dalszych badań, wzbogacających wiedzę o oświeceniowych widowiskach.

Zasady pracy nad udostępnieniem tekstów podała Petlak w szczegółowym *Komentarzu edytorskim*. Tu właśnie poznajemy centrum warsztatu rzetelnego edytora, odpowiedzialnego realizatora naukowej roboty. Komentarz to zbiór informacji porządkowych (*Wykaz znaków i skrótów*)

i źródłowych (*Opis źródeł*), w których Edytorka rejestruje lokalizację i sygnatury wszystkich zachowanych egzemplarzy, ich ramę wydawniczą oraz poddaje opis fizyczny książek, które stały się podstawą edycji; wskazuje istotne różnice.

Kolejny zespół objaśnień *Komentarza* zawiera trzecia jego część, *Zasady transkrypcji*, kontynuujące normy podane we wcześniejszym tomie *Zbiory poetyckie*. Edytorka ponownie przypomina zasady wypracowane w zespole Katedry Edytorstwa UŁ oraz wzorzec edycji krytycznych serii „Biblioteka Pisarzy Polskiego Oświecenia IBL PAN”.

Specyfika edytowanych w tym tomie utworów, przeznaczonych do realizacji scenicznej, zdecydowała o szczególnych rozwiązywaniach problemów interpunkcji jako projektującej wygłoszenie i zawierającej instrukcje wykonawcze dla aktorów. Edytorka zwraca szczególną uwagę na modernizację zdań wielokrotnie złożonych, na funkcję pauzy i jej korygowanie, na konstrukcje wyliczeniowe. Szczegółowość zasad transkrypcji buduje naszą wiedzę o pracy nad tekstami Marewicza.

W *Aparacie krytycznym* zamieszczono ewidencję błędnych zapisów, np. błędy drukarskie, lekcje, czyli nowe odczytania fragmentów uznanych przez Wydawczynię za błędne, opuszczenia oraz poprawki błędów ustalonych poprzez porównanie wydań.

30 stron kolejnej części zawiera pełen zbiór *Objaśnień* niezbędnych do rozumienia treści historycznych, struktur językowych oraz szerokiego omówienia i wyjaśnienia znaczeń, związków, zapożyczeń słów, użytych zwrotów, ale także pomyłek w tekście. Tu ujawnia się szczegółowość wiedzy historycznej, precyzyjna znajomość języka polskiego epoki oświecenia i dobry słuch językowy Edytorki. Na końcowych stronach zapisano uporządkowaną i sklasyfikowaną *Bibliografię* w podziale na *Literaturę podmiotu* obejmującą edytowane dramaty, *Literaturę przedmiotu: teksty W. I. Marewicza* (na tym etapie opera *Polusia, córka kołodzieja* nie została włączona w wykaz tekstów). Dalsze części bibliografii to: ściśle dobrana *Literatura przedmiotu* oraz *Encyklopedie, słowniki i herbarze*, jako podstawa informacyjna trafnie konsultowana w toku pracy. Podstawowy zbiór fototypii kart tytułowych ważnych dla przybliżenia edytowanych dramatów zapisano w końcowym *Spisie ilustracji* zamykającym omawiany tom *Utworów dramatycznych...* Marewicza. Wartość i naukowa przydatność zbioru dramatów przygotowanych przez wytrwałego wydawcę naukowego – Annę Petlak – stanie się dostrzegalna na etapie pełnego wejścia tekstów w obieg badawczy.

Irena Kadulska
(Uniwersytet Gdański)